

DET BÖRJAR MED MIG

Fördjupning

Fördjupning

Normer

Normer är oskrivna regler som vi tar för givet.

Många normer är praktiska och nödvändiga i vårt samhälle. Till exempel skaka hand med högerhanden eller att ställa sig i kö i mataffären.

Andra normer begränsar människor från inflytande och från att vara sig själv. Till exempel få höjer på ögonbrynen när Sara berättar om sin pojkvän eller när Mikael kommer i byxor och skjorta till skolan.

Men om Sara berättar om sin flickvän eller Mikael matchar skjortan med nagellack så bryter det normerna kring hur tjejer respektive killar ska vara.

En speciell grej med normer är att de är svåra att upptäcka om en uppfyller den, och ofta uppfattar vi det som rättvist. En kan säga att en befinner sig ”i normens öga”. Ju längre ifrån normen en är desto mer blåser det. Till exempel hade vi inte tänkt på det enda trappsteget till vår fritidsgård tills vi fick en rullstolsburen elev. Då blev normen av att kunna gå tydlig. Det är viktigt att komma ihåg, den som följer normen har av naturen MYCKET svårare att upptäcka dem.

Illustration: Stephanie Abdallah

Maskulinitetsnormer

Killar och män förväntas utöva det mesta våldet i vårt samhälle. Det leder till att det är just män och killar som utför det mesta våldet i vårt samhälle.

Killar och män förväntas inte att varken känna in sig själva eller andra, normen är mer att köra på utan att känslorna ska störa för mycket. Detta leder till gränsöverskridningar.

Maskulinitetsnormerna är snäva och skadliga och genom att göra upp med dem kan fler människor få större makt över sina liv.

Jämlikhet

Olika grupper behandlas olika bra och har olika förutsättningar. Att tycka det är dåligt och vilja ändra på det skapar ett jämlikhetsarbete.

Olika strategier ger olika resultat. Det börjar med mig är ett normkritiskt metodmaterial vilket innebär att det ifrågasätter rådande normer och maktfördelning.

Normkritik

Normer och osynliga regler bestämmer vad som anses vara normalt och vad som anses vara onormalt. Vilket betende, utseende, uppträdande etc. som belönas respektive straffas.

Det normala stöter inte på något problem medans det onormala gör det hela tiden, ofta omedvetet. Hinder finns till exempel i lagar och regler (ex. äktenskapsbalken) eller som fysiska hinder (ex. trappor och trösklar). Samhället utgår från normen, om du följer den kan du röra dig fritt utan problem, du behöver inte ”komma ut”, du känner igen dig i reklam, tv-program och filmer. Tänk bara på hur många kärleksfilmer som handlar om heterosexuella par.

Ett enkelt sätt att upptäcka huruvida något är norm eller inte är när något behöver ett extra ord för att beskrivas, som manlig sjuksköterska, kvinnlig ledare, en ung professor eller black feminism. Då finns det en norm som inte inkluderar det beskrivande ordet.

Granska normer och maktfördelning

En av grundstenarna i normkritiken är att se, belysa och granska normer och maktfördelning.

Alltså granska det som anses vara normalt och ger privilegier. Det som en framförallt kan och bör ändra på är sig själv. Därför bör du granska normerna i din egen kontext och se vad du kan göra för att bredda dem och fördela makten jämnt.

Intersektionalitet

Intersektionalitet är ett begrepp som vill påvisa att olika maktstrukturer samverkar. Till exempel så finns både könsmaktsordning och rasmaktsordning vilket gör att en svart kvinna har en annan position än en vit kvinna, en vit kvinna en annan position än en vit man osv.

Normer samverkar och genom att ha ett intersektionellt perspektiv får en hjälp att se en situation ur flera aspekter och hur olika delar av en person och dess personlighet kommer att påverka dennes makt och position i rummet.

Ofta används de sju diskrimineringsgrunderna till hjälp för att analysera hur en individ står i förhållande till normen, men många andra normer såsom klass, bostadsort & kroppsstorlek påverkar också maktstrukturer i vårt samhälle.

Se sin egen position

Att se sin egen position handlar om att se, hålla med om och förstå vilka fördelar och privilegier respektive nackdelar och begränsningar i samhället som en åtnjuter/utsätts för i och med rådande maktordningar.

Det är viktigt att vara aktiv i arbetet med att se sin egen position, det är inget som en kan göra med en gång och få det överstökad utan varje situation innebär en ny analys. Sök kunskap, reflektera och lär dig se mönstren och förstå effekterna av förtryck.

Det är lättare att se ett normbrott, det påpekas av andra och av samhället som avvikande, än de fördelar som den som följer normen får. Det är därför extra viktigt att normföljaren själv aktivt reflekterar kring sin egen position.

Att vara normföljare innebär att en åtnjuter fördelar som andra inte får ta del av. Så länge inte samhället ändras så kommer du som normföljare få utdelning på positivt sätt och samtidigt utestänga eller ta utrymme från normbrytare. Detta gör dig inte till en ”dålig” person. Var dig själv och var ärlig mot dig själv. Det viktiga är inte vilken position du har utan vad du gör med den.

Om du är normbrytare i sammanhanget så är det också viktigt för dig att veta, till exempel kan det handla om att stå på sig när andra i rummet tycker att dina förslag på inkludering är dåliga/inte behövda, det är mycket möjligt att du är ensam i rummet och majoriteten tycker något annat men inkludering handlar inte om vad majoriteten tycker.

Tolkningsföretråde

Tolkningsföretråde innebär att personer tillhörande en förtryckt grupp ska få definiera förtryckets natur. Till exempel när en muslim säger ”det här är kränkande mot muslimer” så

kommer det uttalandet från många års levd erfarenhet och då bör en icke-muslim lyssna och rätta sig efter detta.

Tolkningsföreträdet betyder att de som inte hör till gruppen inte har samma rätt att bli lyssnade på, synas eller säga sin åsikt i frågor som rör gruppen de själva inte tillhör. Något som ofta ses som provocerande för personerna i privilegierad position som är vana att få delge sina åsikter i de allra flesta sammanhang.

När någon påpekar förtryckande attityd eller språkbruk så bör din första respons vara att tro på detta. Därefter kan du ställa frågor och förstå mer om det förtryck som pågår i just den situationen.

Det ska påpekas att en person inte automatiskt har rätt i sakfrågor, men att den har rätt till sina upplevelser och erfarenheter av ett förtryck.

Privilegierade ger plats

Den som uppfyller normen får många fördelar av detta i samhället i stort. Det är till exempel ingen slump att vi har sådan hög representation av vita män i våra bolagsstyrelser.

För att systematiskt ge plats till personer ur andra grupper i samhället behöver den privilegierade lyssna, reflektera och ändra ett utestängande beteende. Försök även hjälpa andra i din egen grupp att förstå sig på maktordningen. Om du hör en förtryckande kommentar eller ser ett förtryck pågå: BRYT! Vänta inte på att en medlem från den förtryckta gruppen ska peka ut det. Bara för att vissa har tolkningsföreträde betyder inte det att vi kan vara bra allierade och hjälpa varandra.

Det är lättare att ge bort något än att utifrån försöka roffa åt sig makt. Det finns heller inte oändligt med makt (talartid, utrymme m.m.) utan den måste delas på.

Språkbruk

Språket följer normerna i samhället och så fort vi utmanar dessa normer i språket märks detta. Ett exempel på hur vi skapar genus är att benämna rosa som en flickfärg och blått som en pojkfärg.

Ett annat exempel på hur vi kan bredda normen genom vårt språkbruk är att säga "personer som har mens" istället för "tjejer som har mens" då inte alla tjejer har mens och inte heller alla som har mens är tjejer. Vi växer upp med och är vana vid ett snävt språkbruk som kategoriserar människor. När detta verkar begränsande för de kategoriserade så finns en anledning att ändra språket för att bredda normen. Kategorisering är alltid upp till personen själv, exempelvis räcker det ofta inte med att ha bott hela sitt liv i Sverige för att betraktas som svensk utan mycket annat spelar in.

Språket är ett mycket viktigt instrument för att ändra på normerna i samhället. Oreflekterat så förstärker vi ofta samhällets normer.

Anta inte att alla följer normen!

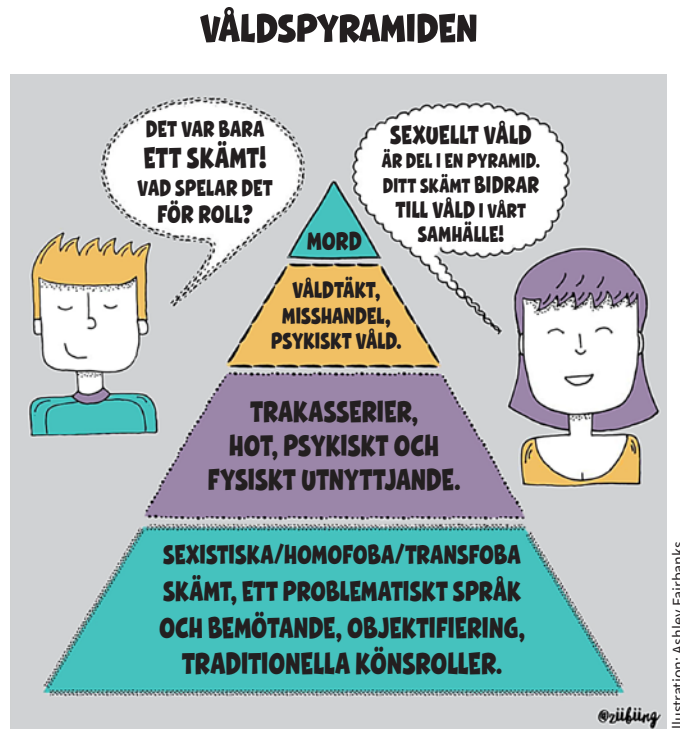
Bredda normen aktivt genom att inte förutsätta normen i förväg. Alla normer går liksom inte att se med blotta ögat. Istället för att fråga "Har du någon flickvän?" till en kille kan du fråga "Har du någon partner?". Många lever i garderoben med sitt normbrott mycket länge och kan därför inte leva sitt liv fullt ut. "Att komma ut" betyder att berätta om sitt normbrott och är olika svårt för olika människor. En bör inte förutsätta något som en inte vet något om!

Att inte anta normen i förväg hjälper en att skapa ett inkluderande och tillgängligt klimat istället för ett utestängande. En ledare kan tänka på att inte prata till gruppen som "vi som följer normen" eller utgå från att det inte finns erfarenheter av att bryta normer bara för att du inte känner till något i gruppen.

Olika normbrott är även olika synlig i olika sammanhang. En rullstolsburen har ett vad som brukar räknas till synligt normbrott, men utifrån till exempel en deltagarlista så är detta inte möjligt att se.

Sexuellt våld och våldspyramiden

Vi använder oss utav våldspyramiden som modell för att förklara hur sexuellt våld skapas och rättfärdigas i vårt samhälle. Här nedan kommer en förklaring av de ingående begreppen och hur de ska tolkas i pyramiden.

Sexistiska/homofoba/transfoba skämt. Skämt som nedvärderar en grupp eller upprätthåller fördomar baserat på kön, sexuell läggning eller könsidentitet. Forskning visar att sådana skämt upprätthåller en könsmaktsordning och trivialiserar sexuellt våld⁵.

Ett problematiskt språk och bemötande. Med detta menas allt som inte är ett skämt men ändå upprätthåller rådande strukturer. Det kan till exempel vara att vägra använda rätt pronomen.

Objektifiering. Objektifiering innebär att reducera en person eller grupp till ett passivt föremål, istället för en egen handlande aktör. Att kvinnor i media ofta framställs som sexiga, passiva och utan egen vilja bidrar till och är en del av objektifieringen av kvinnor.

Traditionella könsroller. Traditionella könsroller innebär de normer och förväntningar som vi har på oss utifrån kön.

Trakasserier. När en person utför kränkande eller stötande handlingar av repetitiv karaktär klassas det som trakasserier.

Hot. Hot är en förklaring om avsikten att använda obehagliga drastiska åtgärder eller våld.

Psykiskt utnyttjande. Psykiskt utnyttjande och våld är återkommande dåligt bemötande i syfte att dominera, kontrollera, kränka, förödmjuka den man utsätter. Gränsdragningen mellan utnyttjande och våld är inte tydlig utan går att diskutera men i våldspyramiden definieras psykiskt våld som grövre än psykiskt utnyttjande. Begreppen är breda och kan

innehålla mycket.

Fysiskt utnyttjande. I gränslandet mellan tjatsex och våldtäkt finns fysiskt utnyttjande. Det kan även vara av icke sexuell karaktär i syfte att utöva makt eller kontroll.

Våldtäkt. Enligt lagen är våldtäkt: att ha sex (samlag) med någon; med hjälp av tvång och våld eller hot om brottslig handling eller medan någon befunnit sig i hjälplöst tillstånd eller när den andre varit underårig, det vill säga under 15 år, när övergreppet begicks. (Samlag = slidsamlag, analsamlag, oralsamlag eller om någon för in föremål eller fingrar i en annan persons slida eller analöppning, eller en jämförlig handling.)

Misshandel. Den som orsakat annan person kroppsskada, sjukdom, smärta eller vanmakt har gjort sig skyldig till misshandel.

Mord. Mord är ett uppsåtligt dödande av en annan människa.